

Milena Mileva Blažič

Andrej Rozman Roza: Pesmi iz galerije.

*Spremljevalna besedila in urejanje Kristina
Preininger; ilustracije Jakob Klemenčič.
Ljubljana: Narodna galerija, 2018.*

V literarni vedi najdemo razprave o likovni in literarni umetnosti vse od antike naprej. Že Platon v *Državi* v dialogu med Sokratom in Glavkonom pravi, da je pesništvo podoba podobe in govoreče slikarstvo, podobno kot je slikarstvo nema poezija. Horac pesem opiše kakor podobo: "K čemu teži slikarstvo, ali da bi posnemalo stvari, kot so, ali le njihov videz, kot se nam dozdevajo? Ali je slikarstvo posnemanje videza ali posnemanje resničnosti? ... Umetnost posnemanja je torej daleč od resničnosti in zato pač lahko izdela vse, saj od vsake stvari zajema le nekaj malega in še to je zgolj videz."

Ekfrazo kot jezikovni opis grafične podobe, prevedene v besedilni svet, Marko Juvan uvršča med medbesedilne citatne figure, ki sliko prevajajo z jezikovnimi izraznimi sredstvi (besede, besedne zveze, povedi). Ekfrazo je torej prevod nebesednega v besedno, je meddisciplinarno področje, ki se izraža z retoričnimi figurami, metaforami in prenesenimi pomeni, za katere je pomembno razumevanje konteksta. Andrej Rozman Roza tudi sam zapiše "sploh če pomislimo, da nam slika govori".

Maria Nikolajeva v svoji monografiji slikanico definira kot enoto verbalnega in vizualnega besedila, izraženega z likovnimi in literarnimi izraznimi sredstvi. V sodobnem času so v porastu t. i. slikanice brez besed (*wordless*

picturebooks), pri katerih otroci in/ali mladi tvorijo besedilo/zgodbo na osnovi vizualnega ali nebesednega izraza, ki ga "prevajajo" v verbalno ali besedilno komunikacijo. Nikolajeva obravnava tudi nov tip ekfrazе – čustvena ekfrazа (*emotion ekphrasis*), ki jo dojema kot ustvarjalno branje misli (*creative mind-reading*). Pravi, da so semantično gledano osnovne emocionalne ekfrazе seznam simbolov, ki z jezikovnimi sredstvi izražanja tvorijo pomen. Tudi Sandra Beckett definira slikanico kot večnaslovniški žanr (*crossover genre*); slikanice brez besed (*wordless picturebooks*) so po njenem mnenju idealno sredstvo nebesednega sporočanja in "nem jezik, nema lepota, silent film" (angl. *silent language, silent beauty, silent film*) (S. Beckett: *Crossover Picturebooks*, 2013).

Nataša Golob v članku o Barbari Celjski navaja primer ekfrazе oziroma intermedialnega prevoda iz likovne v literarno umetnost. Citira Thomasa Prischucha, ki je opisal videz in značaj ter dejanja Barbare Celjske. Eden izmed prestižnih primerov ekfrazе, slikarske moči jezika, je pravlјica Oscarja Wilda *Infantinjın rojstni dan*. Manj znano dejstvo je, da je ta avtorska pravlјica nastala ob mojstrovini španskega slikarja Diega Rodrigueza de Silve y Velazqueza z naslovom *Las Meninas* – gre za olje na platnu velikih dimenzij (318 x 276 cm). Infantinja, osrednja oseba na sliki, je tudi naslovna junakinja pravlјice, ki pa je napisana s stališča upodobljenega pritlikavca. Primerjalna analiza obeh umetnin – likovne in literarne – predstavlja priložnost, da v šolski praksi z otroki drugega in/ali tretjega trilettja (pravlјice Oscarja Wilda so namreč predlagane v učnem načrtu za slovenščino) povežemo sliko in pravlјico, likovno in literarno umetnost, slikarsko moč pripovedi in pripovedno moč slike.

Tudi v slovenski "mladinski" književnosti poznamo nekaj primerov ekfrazе, na primer slike Arjana Pregla, na katere je Tomaž Šalamun napisal pesmi *Modro ne bo*, ali ilustracije Alenke Sottler in pozneje nastale pesmi Nika Grafenauerja *Prividi* – ko je namreč pesnik videl umetniška dela Alenke Sottler, se je odločil, da bo na osnovi prvotnega koncepta napisal nove pesmi.

Ker živimo v času hibridnih žanrov (Marko Juvan), ni naključje, da je vodilna nacionalna ustanova Narodna galerija leta 2015 zasnovala odličен koncept pisanja besedil ob umetniških slikah iz zbirke, namenjenih učencem drugega in tretjega trilettja. Dvaindvajset zapisov Andreja Rozmana Roze je bilo že objavljenih v reviji PIL (letnika 2015/2016 in 2016/2017), preostale pa je avtor napisal posebej za pričujočo knjižno izdajo *Pesmi iz galerije*. V njej je zbranih 35 slik, na osnovi katerih je nastalo 32 pesmi – slike *Ptičar* in *Prestar* Fortunata Berganta sta združeni v eno pesem, podobno

kakor tri slike *Avtoportret*, *Slikarjeva žena Roza Karinger* in *Pes Antona Karingerja*.

Ob analizi pesniške zbirke *Pesmi iz galerije*, ki je izšla ob 100-letnici Narodne galerije leta 2018, se na dveh ravneh pokaže strukturni manko. Predvsem umanjka postavitev pesmi in projekta v kontekst, poleg tega bralec zelo pogreša kazalo pesmi, ki je *condition sine qua non*, še posebej, ker je delo opremljeno s slikovnim kazalom z osnovnimi podatki o slikah. Tretje vprašanje se tiče forme in vsebine besedilnega dela knjige. Imamo dve ravni komunikacije: prva je pesemska, v kateri pesnik tematizira in v pesniški jezik prevaja slikovne zgodbe. Čeprav nekateri komentariji, ki naj bi bili duhoviti, zgrešijo svoj namen in izzvenijo zunaj konteksta nacionalne ustanove in visoke umetnostni (npr. raba neknjižnih besed, kot so "Pumpaj, pumpaj!"), so očitni avtorjev pesniški talent, humornost, subverzivnost, tudi sociocentrižem in zavedanje starosti naslovnikov (*Obglavljenje Janeza Krstnika*: "Najprej moje iskreno opravičilo, / upam, da čim manjšemu številu / bralk in bralcev, / ki jih od krvavega prizora / lahko ponoči tlači mora."). Avtorjevi opisi slik, ki opisujejo čustvena stanja, so različni, od enostavnih ("zloben pogled") do kompleksnih ("In tudi Prestarjev in Ptičarjev pogled sta še kako živa." ali "A glavna moč te slike je zamišljeni izraz, / s katerim ženska gleda otožno mimo nas") in metaforičnih ("In ko natančno pogledamo sliko, / vidimo odsevov naenkrat presneto veliko. / Vidimo tudi, ako natančno je naslikano vse, / čipke, čajnik, zlat nakit in zlate ribice, / ki so užete v stekleni posodi, / kot je bilo takrat v modi." Ali "A vas zanima, kdo si je izmislil takšen red, / da namesto, da se igrate, v šoli morate sedet?"). Na osnovi portreta vladarice *Cesarice Marije Terezije* zapiše "Zato Marija Terezija / jezi otrok navkljub zame velja / za cesarico, ki je imela pogum, / da je verjela v znanje in razum, / brez česar bi naš današnji svet / ne vedel niti, kaj je kino, niti, kaj je internet."

Po drugi strani pa za spremljevalno besedilo težje trdimo, da ima v mislih mladega naslovnika. Ta druga raven besednega komuniciranja prinaša didaktizacijo s stalnimi rubrikami ter podrubrikami, ki tematizirajo motiv slik prek naslova (*Sejalec*, *Sveti Jurij in zmaž*) ali oddaljenih asociacij (*Popotni konjički*), pri čemer bralec pogreša koncept pluralizma interpretacij. Pri nekaterih slikarjih manjka postavitev v kontekst, npr. Zoran Mušič in slika *Konjički* iz leta 1949, ko se je vrnil iz taborišča Dachau, je spomin človeštva in človeka na neznansko trpljenje, je kolektivni kulturni spomin in ga je nujno predstavljati spoštljivo, predvsem v kurikularnem kontekstu. V spremljevalnem besedilu poleg tega najdemo tradicionalizme, ki bi jih bilo treba presegati (npr. "Elegantna žena", "Potuhnjenka v rumenem" in

generiranje stereotipov, na primer Julija in pesnik). Za razliko od te ravni besedila, napisane v knjižnem jeziku, Rozman Roza ostaja zvest subverzivnemu slogu, raba neknjižnih in slogovno zaznamovanih besed je slogovno utemeljena in pri bralcih spodbuja pluralizem interpretacij. Najpogosteje v pesniški maniri na kratko opiše kontekst slike, ki razkriva, da ima avtor poleg talenta tudi znanje – v pesmih Rozmana Roze odkrivamo številne intertekstualne reference na antično in slovensko književnost. Izbrane slike večinoma predstavljajo elito, meščanski sloj, le nekaj slik prikazuje socialno raznolikost (npr. *Doma, Slepe miši*).

Če se dotaknemo še vizualne plati zbirke, so v spremljevalnem besedilu naslovi posameznih rubrik (teh je od tri do pet) težko berljivi, ker so napisani v rokopisni pisavi. Detajli slik so slabo vidni, težko je videti določeno podrobnost v želenem fokusu. Tako vrhunski projekt bi potreboval trinivojski recenzentski postopek (likovni, literarni in analizo sinteze knjige) na višji ravni in z večjo subtilnostjo pri različnih kontekstih: literarnem in spremljevalnem. Odličen primer t. i. muzejske pedagogike, kjer je spremljevalno besedilo napisano v strokovnem jeziku, brez subjektivnih prvin, sta monografiji Lidije Tavčar: *Galerija v vrtcu, v šoli in doma ter Otroci, mladostniki in odrasli v galeriji. Priročnik za kustose, pedagoge, učitelje in starše* (Narodna galerija, 2001).

Ne glede na morebitne popravljive pomanjkljivosti zbirke *Pesmi iz galerije*, ki so vzročno-posledično rezultirale v dveh različnih ravneh dialoga oziroma pedagoškega govora, odnosnem (spremljevalno besedilo) in spoznavnem (pesmi), knjiga uvaja odličen koncept, vreden posnemanja in poustvarjanja v kurikularnem kontekstu.

Projekt je vsekakor vreden nadaljevanja, morebiti z novimi slikarskimi motivi, ki ne bi bili le meščanski, ampak tudi bolj demokratični, da se bodo mladi naslovniki lažje poistovetili in hkrati distancirali. Pričujoča knjiga je meddisciplinarno delo ene naših vodilnih umetniških ustanov in enega vodilnih mladinskih avtorjev Andreja Rozmana Roze. Projekt torej posodablja slikarsko klasiko in klasicizira sodobnika (Andrej Rozman Roza), ki je likovna dela ubesedil odlično in hkrati subverzivno.

Likovno-literarna pobuda Narodne galerije pa je vključila tudi učence – njihove pesmi so bile objavljane na spletni strani ustanove. Otroci in učenci so poustvarjali ob slikah ali ob Rozmanovih pesmih in ob prebiranju njihovih stvaritev lahko rečemo, da so ustvarjalno pristopili k pisanju, skladno s konceptom pluralizma interpretacij, ki pa žal ni nakazan v spremljevalnem besedilu urednice. Če postavimo *Pesmi iz galerije* v slovenski literarnozgodovinski kontekst, bi lahko dejali, da je delo podobno

konceptu pesniških oblik *Oblike sveta*, *Oblike srca* in *Oblike duha* ali *Zarje časa, mit v sliki in besedi* Borisa A. Novaka, čeprav se od njega razlikuje, oba koncepta pa sta odlična.

Lidija Tavčar, Nataša Golob idr. so začetniki meddisciplinarnega povezovanja galerij, muzejev s pedagoškimi pristopi (*Uvod v muzejsko pedagogiko*, *Gal v Galeriji*, *Strahec v Galeriji*; *Kaj nam govorijo umetnine* (učbenik za izbirni predmet Umetnostna zgodovina v 7., 8. in 9. razredu OŠ), *Vsaka slika ima svojo zgodbo* ipd.). Pričujoči projekt z dialoškimi ilustracijami Jakoba Klemenčiča je odličen primer meddisciplinarnega povezovanja v evropskem letu kulturne dediščine.